

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК
ОД ВОДЕЋЕГ НАЦИОНАЛНОГ ЗНАЧАЈА

**ЈУЖНИ
СРПСКИ КРАЈЕВИ
У XIX И XX ВЕКУ:
ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ
И ПОЛИТИЧКИ
АСПЕКТ**

Уредници
Доц. др ДЕЈАН АНТИЋ
Др ИВАН БЕЦИЋ

Врање,
2018. године

Огњен КРЕШИЋ
истраживач сарадник
Балканолошки институт САНУ

ДВА ХУЏЕТА НИШКОГ КАДИЈЕ: ПРИЛОГ ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКОЈ ИСТОРИЈИ НИША И МОНАСТИРА ХИЛАНДАРА У ХВИИ ВЕКУ¹

Айсџраќи: Кадијски суд у Нишу издао је 1770. године два документа у којима је приказана расподела оставштине преминулог становника Ниша Стојана, између његове супруге Неде и њихове деце. Кућу коју је купила од деце, Неда је неколико месеци касније продала монасима манастира Хиландара, који су тиме основали метох у граду. Анализом докумената добијене су важне информације о друштвено-економском и верском животу православних становника Ниша.

Кључне речи: Османско царство, кадијски суд, хуџет, Ниш, Хиландар, манастирски посед

Кадијски суд била је једна од најважнијих институција у сваком већем граду Османског царства. Његовом значају и истакнутом месту у животу локалне заједнице, доприносила је чињеница да су кадије поред судских имали и административне и нотарске функције. Поред тога, судница је представљала простор на коме су се редовно сусретали чланови различитих заједница османских градова. У исламском правном систему велики број питања која би данас припадала кривичном праву била су у домену приватног права. Постојали су прецизно прописани случајеви који су морали бити изнети на суду, док је већина спорова могла бити решена договором и посредовањем.² Кадија је издавао неколико врста докумената од

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије „Средњовековно наслеђе Балкана: институције и култура“, ев. број 177003. Представља измењену и допуњену верзију излагања на научном скупу са међународним учешћем *Јужни српски крајеви у ХИИ и ХХ веку. Друштвено-економски и њолијички асџект*, одржаном у Врању, 8-9. децембра 2017. год.

² Ronald Jennings, Kadi, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri, *Studia Islamica*, 48 (1978), 138-142; Rossitsa Gradeva, The Activities of a Kadi Court in

којих су најбројнији хуцети. У питању је својеврсни сажетак сваког случаја о коме је расправљано пред кадијом, било да се радило о парници или само о бележењу различитих уговора. Кадија или његов помоћник назначили би ко су били покретачи процеса и њихове изјаве, да би на крају забележили своју пресуду или закључак случаја. Ови би документи затим били предати заинтересованим странама, док би скраћене верзије биле забележене у судску књигу протокола или сиџил.³

И немуслиманско становништво Османског царства (зимије)⁴ разноврсне прилике доводиле су пред кадију, иако су они велики део приватно-правних питања могли да решавају без уплитања органа власти, било договором и посредовањем истакнутих чланова заједнице или пред локалним представником клера у случајевима који су спадали под јурисдикцију канонског права.⁵ Разлоге обраћања немуслимана шеријатском суду и када то није било обавезно, могуће је потражити у неколико чињеница. Иако је кадија имао аутономију у одлучивању њега су на положај постављале централне власти, које су, бар теоријски, могле гарантовати да ће судске одлуке бити и спроведене. Такође, пракса издавања писаних потврда кадијских одлука и њиховог истовременог бележења, олакшавала је доказни поступак у случају поновних спорова по истом питању. Поред тога, уколико би про-

---

Eighteenth/Century Rumeli: The Case of Hacıoğlu Pazarcık, Kate Fleet (ed.), *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oriente Moderno*, n.s. XVIII (LXXIX), 1 (1999), 179-187; Eyal Ginio, The Administration of Criminal Justice in Ottoman Selânik (Salonica) during the Eighteenth Century, *Turcica*, 30 (1998), 191-200; Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650. The Structure of Power*, New York 2002, 232-234.

³ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul, 1994, 350-359.

⁴ Термином зимија називани су немуслимански који су прихватањем власти исламских владара и плаћањем посебног пореза – џизје стицали право на живот, личну слободу, имовину и слободу вероисповести. Прописивањем различитих ограничења и правила понашања и одевања, држава је наглашавала да зимије нису равноправни с муслиманским поданицама. Више погледати у: Александар Фотић, *Између закона и његове примене, Приватни животи у српским земљама у освиј мојерној годи*, Београд 2005, 27-71.

⁵ R. C. Jennings, Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th Century Ottoman Judicial Records. The Sharia Court of Anatolian Kayseri, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* XXI, III (1978), 251-252. Исти, The Zimmis: Greek Orthodox Christians and Other Non-Muslims, *Christian and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World. 1571-1640*, New York-London 1993, 134-135; R. Gradeva, Orthodox Christians in the Kadi Courts: The Practice of the Sofia Sheriat Court, Seventeenth Century, *Islamic Law and Society*, 4, 1 (1997), 40-46; 53-57; Najwa Al-Qattan, *Dhimmi* in the Muslim Court: Legal Autonomy and Religious Discrimination, *International Journal of Middle East Studies*, 31 (1999), 432-436; Eugenia Kermeli, The Right to Choice. Ottoman, ecclesiastical and communal justice in Ottoman Greece, Christine Woodhead (ed.), *The Ottoman World*, London-New York, 2012, 347-351; Antonis Anastasopoulos, Non-Muslims and Ottoman Justice(s?), Jeroen Duindam, Jill Harries (eds.), *Law and Empire: Ideas, Practices, Actors*, Leiden-Boston 2013, 280-283.

ценили да ће применом шеријатских одредби задобити повољније решење свог случаја зимије су се обраћале кадији чак и у питањима која су неспорно била под црквеном јурисдикцијом као што су склапање и развод брака.⁶

Као и други хришћани насељени у Османском царству, и црквени великодостојници и лаичко свештенство морали су долазити у контакт с кадијом као једним од представника власти на локалном нивоу. Пошто су патријарси и епископи од централних власти добијали берате о постављењу с тачно дефинисаним границама јурисдикције и обавезама и правима, ови документи су могли бити послати и кадији да их заведе у сициле, посебно ако су постојали спорови. Свештенство је као и остатак становништва било позивано пред суд или само покретало парнице. Као истакнути чланови заједнице, они су учествовали у раду суда и као сведоци судског чина.⁷

И поред придржавања правила изолованог живота посвећеног молитви, монаси су такође морали често да разрешење спорова или регулисање правно-имовинских питања потраже пред кадијом. Монаси Хиландара, манастира који је заузимао посебно место захваљујући својој богатој и дугој традицији, значајном броју поседа и богатим везама с различитим крајевима Османског царства, тим више имали су потребу да познају начин функционисања османског судског система. О томе сведочи и богата манастирска архива у којој су сачувани бројни документи које су издале кадије и други службеници.⁸

Манастирски поседи били су најчешћи разлог због кога су се Хиландарци обраћали суду. Било да се радило о споровима око међа или продаји и куповини нових поседа, једини начин да се обезбеди сигурност уживања права над имовином било је обезбеђивање судске потврде. Манастир Хиландар је током XVIII века дошао у посед непокретности које су се налазиле далеко од његових старих поседа на самој Светој Гори и у њеном залеђу. Везе које је манастир развијао с православним хришћанима Балкана, посебно

⁶ R. Gradeva, *Orthodox Christians*, 57–62; Svetlana Ivanova, *Muslim and Christian Women before the Kadi Court in Eighteenth Century Rumeli: Marriage Problems*, Kate Fleet (ed.), *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oriente Moderno*, n.s. XVIII (LXXIX), 1 (1999), 171–175; Karen Barkey, *Aspects of Legal Pluralism in the Ottoman Empire*, R. Ross, L. Benton (eds.), *Legal Pluralism in the Ottoman Empire*, New York 2013, 84, 93–94.

⁷ Phokion Kotzageorgis, *About the Fiscal Status of the Greek Orthodox Church in the 17th Century*, *Turcica* 40 (2008), 67–80. R. Gradeva, *Orthodox Christians*, 41. Пример једног митрополитског берата из XVIII века забележеног у сицилу: *Sidžili kadije kaze Novi Pazar od 1766. do 1768. godine*, preveo i obradio Ahmed Aličić, Novi Pazar–Sarajevo 2012, 63–71. О учествовању у раду суду више у: Огњен Крешић, *Хришћани као сведоци чина (šuhud ul-hal) на кадијским судовима у Османском царству*, *Зборник Мајнице српске за историју* 89 (2014), 30–31.

⁸ А. Фотић, *Збирка турских докумената у архиву манастира Хиландара, Хиландарски Зборник* 9 (1997), 163–171; Исти, *Света Гора и Хиландар у османском царству XV–XVII век*, Београд 2000, 53–62, 175–181.

преко, с једне стране, путујућих монаха, а с друге ходочасника, имале су као резултат и повећање броја манастирских метоха. Као последица сложених активности манастира настали су бројни документи које су издале централне власти и кадије.⁹

Међу документима похрањеним у архиву манастира Хиландар тако су се нашла и два хуцета састављена у Нишу 1770. године. Иако судски документи обилују правним формулама и штуро износе детаље о случајевима, у њима се могу пронаћи информације о низу питања везаних за правни положај немуслимана и њихов друштвени и економски живот. Такође, они нам омогућавају да стекнемо потпунију слику о функционисању манастирских послова, али и о везама монаха с православним верницима.

Први документ издат је 9. зилхице 1183. хиџретске године, тј. 25. марта 1770. године (по јулијанском календару), а оверио га је нишки кадија Сејид Абубекир.¹⁰ Настао је на иницијативу породице преминулог Стојана (İstōyān), сина Пелидовог (?; Pelid): његове супруге Неде (Nedō)¹¹ и деце Живка (Jivkō), Стане (İstāna) и Ане (Āna). На основу њихових изјава сазнајемо о уделу наследства сваког од њих у Стојановој оставштини, и наведено је да је расподела извршена по шеријатским правилима о обавезном уделу (bi-hükmi'l-ferā'iz). Наиме, записано је да је од укупно 32 дела, син Живко наследио 14, док су ћерке наследили по седам а супруга четири.¹² Документ не пружа довољно података како бисмо могли са сигурношћу да закључимо због чега се породица одлучила да расподелу имовине изврши према шеријатским правилима, јер је према османским законима кадија узимао учешћа у расподели само када је неки од наследника био одсутан или малолетан. У начелу, пресуђивање у случајевима наследства преминулог хришћанина налазило се под јурисдикцијом црквених судова, али често су уместо канонских примењивана обичајна правила. Због тога су се хришћани, како би задобили повољније решење, могли одлучити да се обрате кадијском суду. Кћерке су посебно имале разлога за такав поступак,

⁹ Иван Радев, *Таксидиоџство и џаксидиоџи њо бџларски земи ѡрез XVIII-XIX век*, Софија 2008, 89-124; О. Krešić, *Adapting to Shifting Imperial Realities: Mount Athos (Hilandar Monastery) in the Political and Economic Context of the Eighteenth-Century Ottoman Empire*, *Хиландарски зборник* 14 (2017), 143-144.

¹⁰ Архив манастира Хиландара, Турска (у даљем тексту АМХТ), 3/305.

¹¹ С обзиром на чињеницу да су немуслиманска имена често писана на различите начине уз неуједначено бележење вокала, и да име Стојанове супруге није читко написано, одлучили смо се да њено име прочитамо као Неда, иако би се могло транскрибовати и као Нада.

¹² Према шеријатским правилима, после исплате дуговања преминулог, обавезни удели наследника у оваквом случају били би: за жену 1/8 (12,5%), за сина 7/16 (43,75%), за ћерке по 7/32 (21,78 %). Уколико би преостало имовине она би била према прецизним правилима распоређена осталим рођацима с правом наслеђа. Joseph Schacht, Mirāth, *Encyclopaedia of Islam*, vol. VIII, Leiden–New York 1993, 106-111.

јер иако су по канонским правилима наслеђивале колико и мушки потомци преминулог, по обичајном праву то им је често било ускраћено.¹³

Главни разлог због кога се Стојанова породица том приликом обратила суду проналазимо у наставку документа, и то је решавање статуса власништва над кућом. Наводи се да се дата кућа налазила у нишкој вароши у крају под именом Прговац (Pergöfçe). Била је окружена кућама бојације Милије (Miliya), абације Игњата (İgnāt) и абације Пеше (Peşō) и поседовала је две пећи, кухињу, подрум, башту и двориште. Будући да је кућа представљала Стојаново лично власништво (mülk), по његовој смрти сва његова деца стекла су удео у њеном власништву. Међутим, одлучили су да у замену за остатак очевог наследства дату кућу продају својој мајци Неди.

Други хуџет доноси објашњење зашто су се ова два документа нашла у архиву манастира Хиландара. Наиб (тј. помоћник или заменик кадијин) нишког кадијског суда саставио је овај документ 11. септембра 1770. године у присуству, како је овога пута наведено – становнице Ниша Хаџи Неде и монаха Петка (Petkō), сина Влчовог (Vlçō).¹⁴ Кућу коју је откупила од своје деце, Неда је овом приликом продала или поклонила монасима манастира Хиландара. Поновљен је опис куће с међама који је идентичан оном у првом документу, али је овога пута придодана и листа различитог посуђа које се налазило у кући. Откуд несигурност о природи трансакције? У самом документу јасно се говори о купопродаји у складу са шеријатским одредбама, али често се иза таквих трансакција у ствари крило увакуфљење непокретности.¹⁵ Овај документ је посебно интересантан, јер се поред основних информација о трансакцији између Неде и представника манастира, говори и о начину на који је манастир обезбедио новац и експлицитно се наводи да је имовина купљена како би постала вакуф (*vakıf için iştirā ve kabz ve kabül eyledim*). Формирање задужбина, или у исламској терминологији *вакуфа*, било је дозвољено и немуслиманима уз поштовање истих ограничења која су важила и за муслимане. Наиме, од XVI века и тумачења шејхулислама Ебусууда, вакуфи нису могли бити насловљени на манастире као институције, већ искључиво на корист сиромашних насељених у манастиру.¹⁶

¹³ Срђан Шаркић, *Средњовековно српско право*, Нови Сад 1995, 93-95; R. Gradeva, *Orthodox Christians*, 45, 62-63.

¹⁴ АМХТ 3/325.

¹⁵ А. Фотић, *Светија Гора*, 232-235; Исти, *Concealed Donation or a Sale: The Acquisition of Christian Monastic Property in Ottoman Empire (XVth-XVIIth C.)*, XIV. *Türk Tarih Kongresi. Ankara: 9-13 Eylül 2002. Kongreye Sunulan Bildiriler*, II/1, Ankara 2005, 722-726.

¹⁶ А. Fotić, *The Official Explanations for the Confiscation and Sale of Monasteries (Churches) and their Estates at the Time of Selim II*, *Turcica* 26 (1994), 36-37; John C. Alexander, *The Lord Giveth and the Lord Taketh Away: Athos and the Confiscation Affaire of 1568-1569*, *Athos in the 14th-16th Centuries (Athonika Symmeikta 4)*, Athens 1997, 149-200.

Слична формулација је искоришћена и у овом документу. Поред тога, наведено је да је монах по имену Никодим преузео из „манастирског вакуфског новца“ (*manāstırında sākin fukāranın māl-i nukūd-i mevkūfesinden*) 550 куруша. Овај новац предат је Неди, после чега је кућа постала, како је то у документу формулисано – мулк сиромашних манастира Хиландара (*Kilandār manāstırı fukarānın mülki*).

Пре него што буде више речи о томе шта се из докумената може сазнати о породици Стојана и Неде и уопште Нишу XVIII века, требало би скренути пажњу на питање да ли је кућа која је предмет у раду обрађених хуџета идентична с деветнаестовековним хиландарским метохом у Нишу. Положај ове куће није могуће прецизније одредити, осим да се налазила у југоисточном делу нишке вароши по имену Прговац (у документу се наводи као село).¹⁷ Предања која о настанку хиландарског метоха у Нишу преноси П. В. Гагулић не подударају се с чињеницама које нам саопштавају приказани документи. Дародавац је према народној традицији или момак без породице који се замонашио у манастиру или члан породице „Кацигиних“. С друге стране, П. В. Гагулић даје прецизан опис непокретности: „кућа са пет соба, кухињом, подрумом и плацем од 8 и по ари“, смештена у близини саборног храма.¹⁸ У питању је објекат који се налазио у истом делу града, али је већи од Недине куће. Међутим, није немогуће да је овакав опис, заснован на стању из познијег периода, последица накнадних надоградњи. Због свега тога, не би требало потпуно одбацити могућност да се радило о истом објекту.

Пажљива анализа докумената нам омогућава да стекнемо слику о имовинском стању и појединим аспектима живота Стојана и његових наследника. У првом хуџету испред његовог имена стоји одредница *йайтарин* (*tātār*).¹⁹ Овај назив је већ од XVIII века почео да бива коришћен као општа одредница за курире, који више нису морали бити чланови татарског оџака у Истанбулу.²⁰ Зато је могуће да је Стојан био у служби неког локалног чиновника или угледника, или на неки начин био повезан с неким од утицајних јаничара. Р. Тричкових наводи да је и у другој половини осамнаестог века, Ниш остао преваходно јаничарски град, и да су службу мензилције²¹

¹⁷ Радмила Тричкових, Ниш у XVIII веку, Даница Милић (ур), *Историја Ниша. I: Од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878. године*, Ниш 1983, 231, Иста, Урбани развитак Ниша у XVIII веку, Д. Милић (ур), *Историја Ниша*, 261.

¹⁸ Петар В. Гагулић, *Метих манастира Хиландара у Нишу, са његовим*, Ниш 1968, 4.

¹⁹ Mehmet Z. Pakalın, *Tatar, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1993, 420–421.

²⁰ Александър Антонов, Организација и финансиране на османската куриерска служба през XVII и XVIII век, *Из живота на европскиот провинцијски османски империјален XV–XIX век. Сборник изследвания в ѓамеј на ѓроф. д.и.н. Елена Грозданава*, Софија 2016, 361.

²¹ Мензили (*menzilhane*) биле су постаје с намирницама за снабдевање државних курира или војске на путу ка ратиштима. Биле су систематски распоређене дуж главних

такође држали јаничари.²² Иако помињање међу сведоцима судског чина у овом документу, о чему ће ниже бити више речи, не мора да значи да је постојала и веза те особе са самим случајем, вреди поменути да су у првом хуџету као прва два сведока чина наведена два јаничара: ковач (*na'lbend*) Хасан-ага и ковач Сулејман-беше.

Осим броја делова из којих се састојало Стојаново наслеђе, у документу није наведен попис његове имовине нити њена вредност. На основу другог хуџета, сазнаје се да је вредност куће била 550 куруша. Ако се рачуна да је вредност непокретности до 100 куруша била карактеристична за сиромашне грађане, ова нишка породица је ипак располагала значајнијом имовином.²³ Томе у прилог иде и чињеница да је Неда поменута са одредницом *хаџи* у другом хуџету. У првом документу се на такву одредницу не налази; вероватније је да је кадија једноставно пропустио да забележи одредницу, него да је Неда у међувремену била на хаџилуку. Свакако те године није могла провести васкршње празнике у Јерусалиму. У првом хуџету јасно је напоменуто да је била присутна приликом његовог састављања, а то је било само десетак дана пре Васкрса 1770. године. Поклоничко путовање у Свету земљу било је у XVIII веку још увек изузетно скуп и ризичан подухват, тако да су само особе бољег имовинског статуса могле да то приуште себи.

Допуњавању слике о функционисању кадијског суда као места на коме су се сусретале различите групе становника доприноси и анализа списка сведока судског чина наведених на крају хуџета. Немуслимански становници ту су се могли сусрести не само са својим суседима, већ и с важним и утицајним личностима града. Као што је већ напоменуто, ова врста сведока нису били повезани са самим разматраним случајем већ су својим боравком у судници давали гаранцију да је све обављено у складу са законом или су по потреби могли пружити кадијама додатне информације о локалним околностима. У првом случају су поред два већ споменута јаничара, сведоци чина били сегбан Салих-беше, мула Ахмед и мухзири Мехмед и Кадри-беше. Мухзири су били судски позивари, док је мула био правни стручњак тако да су они највероватније у судници били својим послом. У другом хуџету на првом месту забележен је бивши мутеселим Ниша Ел-Хаџ Али-ефенди,²⁴ праћен Хаџи-бегом и Хаџи Хасан-агом. Као и у првом случају, имена очигледно истакнутијих чланова локалне муслиманске заједнице, или говоре о сталним учесницима у раду суда или можда упућују на повезаност преми-

---

путева и држава се преко кадија посебно старала да буду снабдевене намирницама и коњима. А. Антонов, Организација и финансирање, 352-356.

²² Р. Тричковић, Ниш у XVIII веку, 226.

²³ Nikolay Todorov, *The Balkan City 1400-1900*, Seattle-London 1983, 182.

²⁴ Мутеселим је био лични службеник београдског мухафиза, тј. управника Смедеревског санџака, у граду Нишу, и пре свега се старао о прикупљању пореза. Заједно с кадијом он је на тај начин представљао локалну власт, и његова се надлежност простирала на подручју Нишког кадилука. Р. Тричковић, Ниш у XVIII веку, 224-225.

нулог Стојана с локалним османским чиновницима. Према обичају, после муслимана следе имена хришћана сведока чина.²⁵ Међу њима су две особе с титулом хаџи – Хаџи Станко и Хаџи Јован и један свештеник – поп Мирча. Присуство свештеника међу сведоцима чина није редак случај у хуџетима који се тичу Хиландара, што говори да су они били позивани да присуствују бележењу уговора везаних за манастирска посла или имовину.²⁶

Присуство угледних чланова хришћанске заједнице и свештеника у тренутку бележења купопродаје, може говорити и о томе да је куповина куће и успостављање сталног присуства хиландараца била важан догађај. Јачање веза са угледним манастиром било је само део усложњавања комуналног живота немуслимана. И у Нишу, као и у другим већим местима варош као институција која је обједињавала све хришћанско становништво без обзира на то у којој су махали живели, током XVIII века је стицала сложенију организацију. Представници хришћанске раје бринули су се о прикупљању и предаји пореза, и играли улогу посредника између чланова заједнице и османских локалних и централних власти.²⁷ У важнијим градовима у којима су се налазила седишта епископија и митрополија, постојали су савети састављени од свештенства и световних лица, званих настојници или епитропи, који су били на услузи црквеном епископу и старали се о економском положају цркве, али и о културном и религијском животу. Они су се бринули и о прикупљању прилога за цркву и манастире.²⁸

У истом периоду, хиландарски монаси посебно су интензивирали своја путовања по областима источног Балкана, где не само да су успоставили развијеније везе с локалним православним становништвом које су довеле и до увећања броја ходочасника из ових крајева у манастиру, већ су развили и мрежу метоха по најважнијим насељима. Куће које су постајале посед манастира могле су бити изнајмљиване, али често је у њима боравио монах послат из Хиландара који се бринуо о одржавању метоха, сакупљању прилога за манастир, организовању ходочашћа, али и учествовао у верском животу становништва.²⁹ Тако су и представници нишке црквене општине

²⁵ О. Крешић, Хришћани као сведоци чина, 28–29.

²⁶ Исто, 30–31.

²⁷ Јован Хаџи-Васиљевић, *Тевџери Нишке митрополије (од 1727–1737 год.)*, Скопље 1935, 37–41, 48, 53–55, 64, 67–68; S. Ivanova, Varoş: The Elites of the Reaya in the Towns of Rumeli, Seventeenth–Eighteenth Centuries, u: A. Anastasopoulos (ed.), *Provincial Elites in the Ottoman Empire. Halcyon Days in Crete V*, Rethymno 2005, 215–219.

²⁸ Ј. Хаџи-Васиљевић, *Тевџери*, 38–40, 55; Владислав Скарић, *Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку, Изабрана дјела II*, Сарајево 1985, 74–81, 98–105; Р. Тричковић, Ниш у XVIII веку, 239–240; S. Ivanova, Varoş, 220–223.

²⁹ Документи који говоре о различитим поседима манастира Хиландара на простору данашње Бугарске: АМХТ 3/309, 3/310, 3/333, 3/321, 3/381а, 3/358, 3/393, 3/395; 3/337, 3/338, 3/293, 3/300, 3/284, 3/387а, 3/327, 3/370, 3/294, 3/328, 3/398, 3/406; 3/250, 3/256, 3/266, 3/308, 3/382. Божидар Райков (ур.), *Хиландарскаџа кондика ои XVIII*

прикупљали редовне прилоге за Хиландар и прихватили и даривали хиландарце који су долазили у Ниш у писанију.³⁰ Оснивање метоха у нишкој вароши свакако је ојачало те везе, и могло је омогућити значајније учествовање хиландарских монаха у живот православне заједнице, као што је био случај касније у XIX веку.³¹

Два хуцета издата у кадијском суду, иако ограниченог садржаја, омогућили су нам да проширимо познавање друштвеног и економског живота православног становништва Ниша током друге половине XVIII века. Они дају увид у могуће праксе распоређивања оставштине преминулог и породичне односе, као и начине на које су одредбе шеријата прилагођаване и примењиване у случајевима када су се немуслиман одлучивали да решавање неких приватно-правних питања потраже пред кадијом. Усложњавање културног и верског живота православног становништва током XVIII века, које се испољава у настанку својеврсне хришћанске градске елите и у јачој комуналној организацији с бројним задужењима, огледа се и у поступку хаџи Неде и њеној одлуци да својом имовином учествује у оснивању хиландарског поседа у Нишу. Манастир Хиландар стекао је на овај начин богињу и стабилнију везу с православним Нишлијама. Тиме је и потврђена важност коју је *српска царска лавра* имала на верској мапи Балкана.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ:

Архив манастира Хиландара, фонд: Turcica

ЛИТЕРАТУРА:

Najwa Al-Qattan, Dhimmis in the Muslim Court: Legal Autonomy and Religious Discrimination, *Int. Journal of Middle East Studies*, 31 (1999), 429-444.

Antonis Anastasopoulos, Non-Muslims and Ottoman Justice(s?), Jeroen Duindam, Jill Harries (eds.), *Law and Empire: Ideas, Practices, Actors*, Leiden-Boston 2013, 275-292.

век, Софија 1998, 21b, 52a, 54a, 67b, 68b, 70b, 71a, 80a, 82a, 89b, 91a, 92a, 93b, 94a, 95a, 97b, 114a; И. Радев, *Таксидиоџство*, 23-27, 125-160; A. Fotić, Athonite Travelling Monks and the Ottoman Authorities (16th-18th Centuries), in: Ekrem Čaušević, Nenad Močanin, Vjeran Kursar (eds.), *Perspectives on Ottoman Studies. Papers from the 18th Symposium of the International Comitee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008*, Berlin 2010, 157-165.

³⁰ J. Хаџи-Васиљевић, *Тевџери*, 61-62; Б. Райков, *Хиландарскаџа кондика*, 51б, 75б, 111б, 114а.

³¹ П. В. Гагулић, *Хиландарски метџох*, 6, 14-16.

ЈУЖНИ СРПСКИ КРАЈЕВИ У XIX И XX ВЕКУ:
ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

Александър Антонов, Организация и финансиране на османската куриерска служба през XVII и XVIII век, *Из животоа на европеекитие ѓровинциии на османскаѓта имѓерия ѓрез XV-XIX век. Сборник изследвания в ѓаметѓ на ѓроф. д.и.н. Елена Грозданова*, Софија 2016, 352-388.

Karen Barkey, Aspects of Legal Pluralism in the Ottoman Empire, R. Ross, L. Benton (eds.), *Legal Pluralism in the Ottoman Empire*, New York 2013, 83-107.

Јован Хаѓи-Васиљевић, Тевтери Нишке митрополије (од 1727-1737 год.), Скопље 1935.

Петар В. Гагулић, *Меѓоx манасѓира Хиландара у Нишу, са ѓреѓиском*, Ниш 1968.

Eyal Ginio, The Administration of Criminal Justice in Ottoman Selânik (Salonica) during the Eighteenth Century, *Turcica*, 30 (1998), 185-209.

Rossitsa Gradeva, Orthodox Christians in the Kadi Courts: The Practice of the Sofia Sheriat Court, Seventeenth Century, *Islamic Law and Society*, Vol. 4/1 (1997), 37-69.

Rossitsa Gradeva, The Activities of a Kadi Court in Eighteenth/Century Rumeli: The Case of Hacıođlu Pazarcik, Kate Fleet (ed.), *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oriente Moderno*, n.s. XVIII (LXXIX), 1 (1999)

Svetlana Ivanova, Muslim and Christian Women before the Kadi Court in Eighteenth Century Rumeli: Marriage Problems, Kate Fleet (ed.), *The Ottoman Empire in the Eighteenth Century, Oriente Moderno*, n.s. XVIII (LXXIX), 1 (1999), 161-176.

Исра, Varođ: The Elites of the Reaya in the Towns of Rumeli, Seventeenth-Eighteenth Centuries, Antonis Anastasopoulos (ed.), *Provincial Elites in the Ottoman Empire. Halcyon Days in Crete V*, Rethymno 2005, 206-233.

Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650. The Structure of Power*, New York 2002.

Ronald Jennings, Kadi, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri, *Studia Islamica*, 48 (1978), 133-172.

Исри, Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th Century Ottoman Judicial Records. The Sharia Court of Anatolian Kayseri, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* XXI, III (1978), 225-293.

Исри, The Zimmis: Greek Orthodox Christians and Other Non-Muslims, *Christian and Muslims in Ottoman Cyprus and the Medierranean World. 1571-1640*, New York-London 1993, 132-172.

Eugenia Kermeli, The Right to Choice. Ottoman, ecclesiastical and communal justice in Ottoman Greece, Christine Woodhead (ed.), *The Ottoman World*, London-New York, 2012, 347-361.

Phokion Kotzageorgis, About the Fiscal Status of the Greek Orthodox Church in the 17th Century, *Turcica* 40 (2008), 67-80.

- Огњен Крешић, Хришћани као сведоци чина (şuhud ul-hal) на кадијским судовима у Османском царству, *Зборник Мајице српске за историју*, 89 (2014), 23–34.
- Огњен Крешић, Adapting to Shifting Imperial Realities: Mount Athos (Hilandar Monastery) in the Political and Economic Context of the Eighteenth-Century Ottoman Empire, *Хиландарски зборник* 14 (2017), 135–145.
- Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994.
- Иван Радев, *Таксидиоџство и максидиоџи до дџларски земи през XVIII–XIX век*, Софија 2008.
- Даница Милић (ур), *Историја Ниша. I: Од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878. Године*, Ниш 1983.
- Mehmet Z. Pakalın, Tatar, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* III, İstanbul 1993, 420–422.
- Божидар Райков (ур.), *Хиландарскаџа кондика оџ XVIII век*, Софија 1998.
- Sidžili kadije kaze Novi Pazar od 1766. do 1768. godine*, preveo i obradio Ahmed Aličić, Novi Pazar-Sarajevo 2012.
- Joseph Schacht, Mīrāth, *Encyclopaedia of Islam*, vol. VIII, Leiden-New York 1993, 106–111.
- Владислав Скарић, *Српски џравославни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку*, *Изабрана дјела* II, Сарајево 1985.
- Nikolay Todorov, *The Balkan City 1400–1900*, Seattle-London 1983.
- Aleksandar Fotić, The Official Explanations for the Confiscation and Sale of Monasteries (Churches) and their Estates at the Time of Selim II, *Turcica* 26 (1994), 33–54.
- Александар Фотић, Збирка турских докумената у архиву манастира Хиландара, *Хиландарски Зборник* 9 (1997), 163–171.
- Александар Фотић, *Свеџа Гора и Хиландар у Османском царсџву (XV–XVII век)*, Београд 2000.
- Aleksandar Fotić, Concealed Donation or a Sale: The Acquisition of Christian Monastic Property in Ottoman Empire (XVth–XVIIth C.), *XIV. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 9–13 Eylül 2002. Kongreye Sunulan Bildiriler*, II/1, Ankara 2005, 721–727.
- Александар Фотић, Између закона и његове примене, Приватни живот у српским земљама у освит модерног доба, Београд 2005, 27–71.
- Aleksandar Fotić, Athonite Travelling Monks and the Ottoman Authorities (16th–18th Centuries), Ekrem Čaušević, Nenad Močanin, Vjeran Kursar (eds.), *Perspectives on Ottoman Studies. Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008*, Berlin 2010, 157–165.
- Срђан Шаркић, *Средњовековно српско џраво*, Нови Сад 1995.

SUMMARY

Ognjen KREŠIĆ

TWO HUCSETS OF A NIŠ KADI: A CONTRIBUTION TO THE SOCIO-ECONOMIC HISTORY OF NIŠ AND HILANDAR MONASTERY IN THE 18TH CENTURY

The Kadi court was the central legal-administrative institution of every important Ottoman settlement. As part of the judicial procedure, descriptions of the solved cases were recorded as an excerpt in a kind of judiciary-notary register named *sicil*, while interested parties received huccets, that is, the certified court verdicts or detailed reports on concluded contracts. Two huccets from 1770 issued by the Kadi court in Niš were found among the Ottoman documents preserved in the archives of Hilandar monastery. By analyzing these documents, one can make a reconstruction of the way in which one house in Niš became a monastic property. The first document was drafted in March 1770. The text describes the allocation of property of a deceased inhabitant of Niš named Stojan, and, in particular, the act of purchase by which his wife Neda came into possession of a house with a yard. The second huccet, compiled half a year later, provides information about how Stojan's wife sold the house to the monks of Hilandar monastery. Due to the scarceness of the available Ottoman sources on everyday life in the 18th century, the analyzed documents provide valuable data on the economic, social and religious activities of the inhabitants of Niš.

Key words: The Ottoman Empire, Niš, the Hilandar Monastery, the Kadi Court, Huccet